

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация на тема:

"ИЗГРАЖДАНЕ НА СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВЯНЕ ПРИ КРИЗИСНИ СЪБИТИЯ ЧРЕЗ СОЦИАЛНА РАБОТА С ГРУПА"

за присъждане на образователната и научна степен “доктор”,
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.4. Социални дейности (Социална работа с група)

Автор: Хенриета Илиева

Научен ръководител: Доц. д-р Силвия Цветанска

Биографична информация за докторанта

Хенриета Иванова Илиева е подготвила дисертационното си изследване като редовен докторант в Катедра “Социална работа” към Факултета по педагогика на Софийски университет “Св. Климент Охридски” през периода 2015–2018г. Тя е завършила същия факултет през 1991 г. и през следващите години от професионалния ѝ път се развива убедително и се утвърждава като национален и международен експерт в специализирани области като оказването на първа психологическа помощ, психосоциалната подкрепа при бедствия и кризи, обучението и супервизията на екипи към заведения за социални услуги.

Автобиографичната справка, приложена към документите по процедурата свидетелства за синтез на опит, експертиза и компетентност през множеството курсове, специализации и професионална реализация като национален обучител и оказващ първа психологична помощ при бедствия, аварии и катастрофи на БЧК, хоноруван преподавател в Софийски университет «Св. Климент Охридски», консултант по международни проекти и други. Като значим биографичен факт отбелязвам и това, че през 2016 г. Хенриета Илиева става носител на Сребърен медал на Български Червен кръст за принос към системата за психосоциална подкрепа при бедствия.

Информация за докторантурата

Трудът е насочен за защита от съвета на катедра Социална работа. Процедурата за публична защита е открита от Факултетния съвет на Факултета по педагогика на Софийски университет “Св. Климент Охридски”, като са изпълнени всички предвидени стъпки и са спазени установените срокове. Документацията, депозирана по процедурата за защита, съдържа всички документи, предвидени в чл. 67 от Правилника

за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Структура и съдържание на дисертацията

Съдържанието, видът и обемът на депозирания труд отговарят изцяло на изискванията на чл. 66, ал.1 и 2 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Изложението на дисертационния труд е издържано в структурно отношение, разгърнато, последователно, илюстрирано с фигури и таблици. Основното съдържание е представено в три глави, от които две теоретични, фокусирани съответно върху главните компоненти на изследваната тема: кризисните събития и теоретичната рамка на тяхното дефиниране и интерпретиране; социалната работа с група като форма на помагане на хора, преживели кризисни събития. Третата глава развива на основата на първите две главния изследователски замисъл на труда: разработването, апробирането и емпиричното удостоверяване на приложен методически модел за изграждане на стратегии за справяне с преживени кризи чрез социална работа с група.

В изложението се открояват систематизациите и категоризациите, използвани умело от Хенриета Илиева за извеждане на конкретни изследователски продукти като например формулиране на насоки, на конкретни стратегии за справяне, на умения за водене на групи и др. Наред с това научна завършеност на разработката придават добре изведените и центрирани изводи от емпиричната част, както и следващите ги по-нататък в текста обобщения и изводи от цялостното теоретико-емпирично изследване в дисертацията. Мога да дам оценката, че *цялостният дизайн* на дисертационния труд е издържан, непротиворечив и логично провежда обосноваването, разработването, операционализирането, емпиричното проучване на изследвания проблем, обобщаването на крайните резултати. По същия начин е оформен и автореферата, той отразява правилно и автентично дисертационната структура и съдържание.

Оценка на качествата и постиженията

Теоретична работа

Прегледът на теоретичната част сочи, че тя е в достатъчен обем, с много добър стил, и съдържа коректен анализ. Добре балансирани са позоваването на източници и

авторските интерпретации и обобщения в хода на текста. Литературата е представителна, ползвани са утвърдени чужди и български автори.

Дефинирани са основните понятия – травматично събитие, криза; психосоциална подкрепа, първа психологическа помощ; стратегии за справяне. Изложението показва още и свободно експертно владение и коректна употреба на терминологичния апарат на социалната работа.

Характерни компоненти и механизми от процеса на реализирането на психосоциална подкрепа и помощ в група са представени и интерпретирани през призмата и спецификата на подкрепата при преживяване на криза, след преживяно бедствие, т.е. в смисловото и предметно поле на изследването, а не изобщо – както и в контекста на формирането на стратегия за справяне (базирана на устойчивост). Това придава добър фокус и концентрация на анализа.

Концептуалната база на изследването се обвързва и с разбирането за резилианс – понятието се дефинира и се свързва с изграждането чрез работа в група на способност за устойчивост и съпротивление у хората, преживели криза.

Модел на групите и социалната работа с група

Авторовият модел за социална работа в помощ на хора, преживели кризисни събития, е развит и апробиран в групи за взаимна подкрепа, целево и функционално насочени към формирането на стратегии за справяне и реконструиране на поведението през личностни и социални механизми, като се ангажира и усилва потенциалът на общността за даване и получаване на подкрепа. Разработената методика е еkleктична, използват се механизмите на психосоциалната подкрепа и техники, прилагани в екзистенциалната терапия, групите за срещи, групите за социална подкрепа. Съставена е и програма за провеждане на груповите срещи и интервенции. Групите, в които е апробиран моделът, са структурирани, затворени, използват се и проективни техники, моделиране, ролеви игри, апликиране, незавършени изречения. Груповият процес се води от професионалист по „ясно определени цели и серии от правила” (с. 131).

Замисълът на методиката предвижда и формиране на умения, осъзнатост, мотивация за самопомощ. Обобщеният ефект, който следва да бъде генериран, е *„преработка на стратегиите за справяне в устойчиви жизнени стилове, при които личността се интегрира успешно в общността, с която вече е споделила травматично преживяване”* (с. 89). Това е синтез на основната авторова идея в

изследването, както и на приноса, който се защитава с апробирането на модела за помощ чрез работа в група.

Хипотеза и емпиричен дизайн

В основата на изследването е поставено допускането, че *«ако хора, преживели кризи, бъдат включени в групов процес за изграждане на стратегии за справяне, то това повишава устойчивостта на връзките в социалната среда и качеството на социалното функциониране на личността»* (с. 9). Хипотезата е построена логично. Съгласувана е с формулировката на предмета на изследването. В нея изграждането на стратегии за справяне, устойчивостта на връзките в средата и качеството на социалното функциониране са поставени като корелативни променливи. По този начин в дизайна на емпиричното проучване е направена операционализацията на променливите и е изработен инструментариума за тяхното измерване. Дадена е ясна представа за изследователската стратегия, вижда се по какъв начин се процедира, каква е логиката и какъв е пътят към доказване/отхвърляне на хипотезата. Може да се предположи, че диференцирането на пилотна и същинска част може би удължава и натоварва изследователската работа, но, според мен, това подобрява качеството, валидността на дизайна, развиването на инструментариума (например позволява преформулиране на въпроси, съкращаване на айтеми, адаптиране на изрази и други).

Инструментариум

Изработен е от автора, съставени са въпросници и бланки за оперативните нужди на използваните методи: рейтинг-скали, фокус-група, интервю, наблюдение, статистически методи. Ключова роля в процеса на изследването имат трите самооценъчни скали за изследване на формирането на стратегии за справяне. Скала 1 измерва равнището на стресови и негативни преживявания на изследваните лица, преживели травматично събитие, *преди* включването им в групов процес. Скала 2 измерва удовлетвореността на изследваните лица от участието им в групов процес (на участниците, на водещия; включително и правилата, атмосферата, начина, по който се е чувствал участникът и други). Скала № 2 е инструмент със сложна, но компетентно изградена конструкция. Той обхваща свързани категории променливи, чието измерване и интерпретиране се извършва с помощен инструмент, представен в таблица 4 на стр. 96–98, предоставящ система от критерии и индикатори. Скала 3 измерва равнището на промяната в психосоциалното благополучие на изследваните лица, в резултат на

участието им в социална работа в група. Така се покрива процесът на изграждане на стратегии за справяне (каквито са темата и предметът на изследването): преди, по време и след интервенцията, която в случая се реализира чрез метода на социалната работа с група. Инструментариумът по мое мнение е силен, т.е. разработен детайлно върху добра систематизация на признаците, по които да бъдат идентифицирани измененията в състоянието и поведението на лицата, преминали през програмата за групова подкрепа и изграждане на стратегии за справяне след преживяната криза.

Резултати и оригинални научни приноси

При пряката теренна и емпирико-изследователска работа е натрупан богат материал, върху който са развити интерпретациите. Измерени и изведени чрез статистическите методи стойности, сравнителни данни, наблюдения, преки описания на реакции, думи на участници в изследването – всичко това позволява обобщаване по индикатори – за уязвимост или за развитие на устойчивост, което е „кодирано” в инструментариума и повишава валидността – на самия инструмент, качеството на измерването и получените изводи.

Като потвърждавам коректността на *приносите*, формулирани от автора в автореферата, бих изтъкнала някои особено съществени достойнства и резултати – така, както ги възприех при прочита, вникването в идеите на автора и продуктите от изследването и при работата ми по оценката на труда. Основен научноприложен принос смятам, че е създаването на модела за психосоциална подкрепа в група и формиране на стратегии за справяне при хора, преживели кризи, както и апробацията му, като значим момент в този модел е неговата *цялост*. Той е теоретично поставен върху съответстваща на нуждите основа, развит е концептуално, разработен е целево, организационно-методически, програмно, приложно, включително чрез инструментариум и техники, апробиран е, измерени и анализирани са терапевтичните му ефекти и психосоциални въздействия, насочен е научно и публично към практиката на помагането на хора, преживели кризи и природни бедствия. Дисертационното изследване завършва с приложим в практиката продукт от научната теоретико-емпирична работа на Хенриета Илиева.

Погледнато на едно по-специализирано методическо ниво, смятам за важно да отбележа, че чрез изследването си авторът установява и сензитивната фаза – точният момент за прилагане на интервенцията. „Кога *точно* е най-подходящо да се намесим, да предложим терапевтична и социална подкрепа?” е въпрос в практиката, който се

нуждае от емпирични и научни ориентири и предписания. Това изследване дава такъв отговор и препоръчва подходящата фаза.

Доказва се и тезата за социалното „отваряне” на индивида към взаимната подкрепа, разбрана не само като механизъм за въздействие и промяна в процеса на работата с група, но включително и като ценност, и като поведенческа ориентация. Хенриета Илиева профилира и доказва изменението в ориентациите при участниците в изследването. Нагласите, убежденията, визията за другите са установени и съпоставени: преди и след кризисното събитие, преди и след интервенциите в групата (с. 146).

Приносен научен резултат представлява и доказването на механизмите на положителната промяна и личностното израстване след кризата, включително и ролята тук на груповата интервенция именно по апробирания модел. При емпиричното изследване и анализ са констатирани и някои фактори и бариери, които възпрепятстват промяната, като е установено, че те са били проявени при участници, у които не е настъпил удовлетворителен резултат след интервенциите. Тези констатации и обяснението им могат да служат в практиката като полезен ориентир – например при подбора на участници и формирането на състава на групи за подкрепа или за пренасочване на определени лица към други форми за психосоциална помощ.

Чрез изследването е методически и практически постигнат и е доказан емпирично *трансферът на ефекти* от постигането на индивидуалната стабилност: трансфер от *личността* към *групата* и от подкрепата в групова (терапевтична) среда – чрез методи на социална работа, терапевтични техники, стимулирана взаимна помощ – към устойчивост и справяне в естествената среда, *в общността*. Хенриета Илиева нарича този феномен „прехода личност-група-общество” и още „преход от самопомощ към помощ за другите” (с. 89; с. 162). По този начин направлението на социалната работа, ориентирана към развитие на общността, получава още един апробиран път за интервенция – повишаване на индивидуалната устойчивост, проявленията и ефектите ѝ на мезоравнище в групова среда и оттам – пренасянето им в общността. Изследването подкрепя идеята за резилианс-ефектите и за възможността формираният потенциал за справяне, включително и като потенциал за устойчивост и справяне при бъдещи кризисни събития, да може доброволно и автономно да се пренесе и инвестира в собствените ресурси за самопомощ на общността. В това поле именно намирам особено ценен принос от изследователската работа на Хенриета Илиева – изработването и защитаването на действащ модел и методика, които първо формират, а след това и

задвигват *пренос на устойчивост и благополучие* от личния свят на индивида и от малкия групов кръг за подкрепа към социалната среда, към връзките между хората в нея и качеството на функционирането ѝ като общност.

Въпроси

– Как докторант Илиева би коментирала възможностите и ограниченията на екипното водене на помагачата работа с група при така построения и апробиран модел?

– По какви признаци в условията на пряка работа с група водещият може да долови и разпознае потенциала на отделни участници за самопомощ, за даване на помощ, за оказване на подкрепа от самите тях на други хора, за ангажиране с доброволчески дейности или лидерски роли в общността?

Публикации по темата на дисертационното изследване

Приложената справка включва 5 научни публикации по темата на дисертацията. Те са публикувани в процеса на разработването ѝ. Сред тях са студия (2017) и 2 статии (2015 и 2016) в реферирани и индексирани периодични издания, 1 статия в сборник (2016), Наръчник за оказване на първа психологична помощ и психосоциална подкрепа при бедствен стрес (2017). Смятам за необходимо и възможно даването и на по-широка публичност на научната работа на докторант Илиева чрез поддържане и в бъдеще на публикационна активност по развитата тук тематика.

Заключение

Оценявам високо и съм удовлетворена от научното качество и резултатите в представения за рецензиране дисертационен труд. Давам положителна оценка и предлагам Хенриета Иванова Илиева да получи образователната и научна степен „Доктор“ по професионалното направление 3.4. Социални дейности.

16.04.2018г.

Рецензент:

Доц. д-р Гинка Механджийска